

تحلیل محتوایی زیارتنامه‌ها بارویکرد اخلاقی - تربیتی

مجتبی حیدری

سرشناسه: حیدری، مجتبی، ۱۳۵۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: تحلیل محتوایی زیارتنامه‌ها با رویکرد اخلاقی - تربیتی / نویسنده مجتبی حیدری
 مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۲۹۶ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۶۲۲-۴
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص ۲۸۷
 موضوع: زیارتنامه‌ها -- نقد و تفسیر
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ت ۳ ح ۹ / ۲۷۱ BP
 رده‌بندی دی‌سی: ۲۹۷/۷۷۷
 شماره ثبت کتابشناسی ملی: ۳۹۴۱۱۷۸

تحلیل محتوایی زیارتنامه‌ها با رویکرد اخلاقی-تربیتی

● تألیف:	مجتبی حیدری
● تدوین:	روشنایان حج و زیارت
● ناشر:	مؤسسه فرهنگی-عربی مشعر
● چاپ و صحافی:	چاپخانه مشعر
● نوبت چاپ:	اول - پاییز ۱۳۹۰
● شمارگان:	۱۵۰۰ نسخه
● بها:	۹۸۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۶۲۲-۴ / ISBN: 978-964-540-622-4

مراکز پخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۳-۶۴۵۱۲۰۰۳ / قم: تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۳۸۴۰۰

فهرست

۱۳	دیباچه.....
۱۵	مقدمه.....

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱۹	۱. تبیین موضوع تحقیق.....
۱۹	الف) تعریف اخلاق و تربیت.....
۲۱	ب) ضرورت فراگیری اخلاق و تربیت.....
۲۴	ج) حساس بودن تربیت اخلاقی.....
۲۵	د) اهمیت سازندگی فردی در اسلام.....
۲۵	ه) اهمیت ریاست و ریاستنامه‌ها.....
۲۷	و) بیان موضوع پژوهش.....
۲۸	۲. هدف و ضرورت تحقیق.....
۲۹	۳. پیشینه تحقیق.....

فصل دوم: جایگاه اهل بیت (علیهم السلام) در نظام هستی و زیارتنامه

۳۱	مقدمه.....
۳۲	۱. برگزیدگان خداوند.....

۳۴	۲. ولایت تکوینی
۳۵	ابعاد ولایت تکوینی
۳۵	الف) هدایت باطنی انسان‌ها
۳۷	ب) وساطت در روزی‌دهی به انسان‌ها
۳۹	ج) وساطت در موجودیت و بقای جهان مادی
۴۱	۳. ولایت تشریعی
۴۳	۴. پیشوایی و جانشینان خدا و پیامبر ﷺ
۴۴	۵. حج خانه
۴۶	۶. ارکان دین و ایمان
۴۹	۷. ناظر بر اعمال امت
۵۰	۸. مرجعیت علمی
۵۰	الف) اهل بیت ﷺ مخزن علم الهی
۵۱	ب) اهل بیت ﷺ وارثان علوم پیامبر
۵۳	ج) اهل بیت ﷺ عالمان و مفسران قرآن
۵۴	د) اهل بیت ﷺ بیان‌کنندگان احکام الهی
۵۵	۹. مایه قبولی طاعات و آمرزش گناهان
۵۷	۱۰. وسیله آزمایش افراد

فصل سوم: عرضه عقیده و دین به اهل بیت ﷺ در زیارتنامه

۵۹	مقدمه
۶۰	۱. بیان اعتقاد به عظمت و جایگاه رفیع اهل بیت ﷺ
۶۳	۲. گواهی به شناخت حق اهل بیت ﷺ
۶۷	۳. شهادت به عصمت اهل بیت ﷺ
۶۹	۴. بیان اعتقاد به وجوب اطاعت از اهل بیت ﷺ

۷۲	۵. بیان اعتقاد به بازگشت خلق به سوی اهل بیت علیهم السلام و حساب خلق با ایشان
۷۵	۶. شهادت به حیات اهل بیت علیهم السلام و شنوا و بینا بودن ایشان
۷۸	۷. بیان اعتقاد به رجعت اهل بیت علیهم السلام
۸۰	فوائد و آثار تربیتی اعتقاد به رجعت
۸۲	۸. شهادت به مظلومیت اهل بیت علیهم السلام
۸۸	۹. اعلام دوستی با دوستان اهل بیت علیهم السلام و دشمنی با دشمنان ایشان
۹۴	۱۰. بیان اعتقاد به جواز توسل به اهل بیت علیهم السلام و برخورداری ایشان از مقام شفاعت
۹۵	توسل
۹۷	شفاعت
۱۰۰	توسل و شفاعت از زبان امامه

فصل چهارم: نجات غلاتی - تربیتی و آداب زیارت

۱۰۳	مقدمه
۱۰۴	۱. غسل زیارت
۱۰۴	الف) پاکیزگی تن برای رعایت ادب حضور
۱۰۵	ب) طهارت نفس و پاک شدن از گناهان و لیاقت شرفیابی به جناب معصوم علیه السلام
۱۰۶	۲. اذن دخول
۱۰۷	الف) کسب توجه و حضور قلب او بیرون آمدن از غفلت و بی توجهی
۱۰۷	ب) رعایت ادب و احترام
۱۰۸	ج) توجه به حیات ائمه علیهم السلام و قرار داشتن در محضر ایشان
۱۰۹	د) احساس خضوع و خشوع و رفت قلب
۱۱۱	۳. سلام به سایر امامان معصوم علیهم السلام
۱۱۲	الف) رعایت ادب و احترام
۱۱۳	ب) ابراز محبت به اولیای پیشین

- ج) قدردانی از نبیا و امامان پیشین، به دلیل زحماتشان ۱۱۴
- د) اقرار به نبوت و امامت و اظهار اعتقاد به همه پیامبران و ائمه اطهار علیهم السلام ۱۱۵
۴. نماز زیارت ۱۱۶
- الف) توحید و خداپرستی در همه احوال ۱۱۷
- ب) ایجاد آمادگی برای دعا به درگاه خداوند ۱۱۹
- ج) جلوگیری از غلبه درباره اهل بیت علیهم السلام ۱۲۰
۵. وداع و خداحافظی ۱۲۳
- الف) احتیاط به صاحب مرقد ۱۲۴
- ب) تراز علاقه مجدد ۱۲۴
- ج) کسب امانی برای جدا شدن از حرم اهل بیت علیهم السلام ۱۲۵
- د) بقاء شوق زیارت ۱۲۷
- ه) گرفتن مراد زیارت ۱۲۷

فصل پنجم: بارایی بر حضور خداوند در زیارتنامه

- مقدمه ۱۲۹
۱. توجه به حضور در محضر خداوند ۱۳۰
۲. انجام دادن زیارت، عبادتی دیگر ۱۳۲
۳. ابراز خضوع و خشوع در مقابل پروردگار ۱۳۵
۴. مناجات با خداوند ۱۳۸
۵. گریه در پیشگاه خداوند ۱۴۱
- الف) گریه از روی ترس از گناهان ۱۴۱
- ب) گریه از روی شوق ۱۴۱
- ج) گریه در رثای اهل بیت علیهم السلام ۱۴۲

فصل ششم: دعا و عرض نیاز به درگاه خداوند در زیارتنامه

مقدمه	۱۴۵
۱. دعا برای حوائج دنیوی	۱۴۶
۲. دعا برای حوائج اخروی	۱۴۹
الف) دعا‌های مربوط به رابطه زائر با خداوند	۱۵۱
یک - روزش گناهان	۱۵۱
دو - توبت از گناه	۱۵۲
سه - نجات در روز قیامت و ورود به بهشت	۱۵۴
چهار - درخواست حاجت حق بر ماضی	۱۵۴
پنج - توفیق عمل صالح و اجتناب از عمل منکر	۱۵۶
شش - رضا به قضای الهی	۱۵۸
ب) دعای زائر برای والدین و مؤمنان	۱۶۰
ج) دعا‌های مربوط به رابطه زائر با اهل بیت علیهم السلام	۱۶۲
یک - صلوات بر محمد و آل محمد	۱۶۲
دو - دعا برای ثبات قدم در مسیر اهل بیت	۱۶۵
سه - قبولی زیارت	۱۶۷
چهار - توفیق زیارت مجدد	۱۶۸
پنج - برخی دیگر از دعا‌های قریب المضمون	۱۶۹

فصل هفتم: خصوصیات اخلاقی - رفتاری امان معصوم علیهم السلام در زیارتنامه

مقدمه	۱۷۵
۱. تقوا	۱۷۶
تقوا در قرآن کریم	۱۷۶

۱۷۹	۱. دیگر اثر زیارتنامه‌های هنر بیت
۱۸۱	۲. اخلاقیات از حد و نام
۱۸۵	۳. اخلاقیات
۱۸۷	۴. اخلاقیات از حد و نام
۱۹۰	۵. اخلاقیات از حد و نام
۱۹۲	۶. اخلاقیات از حد و نام
۱۹۵	۷. اخلاقیات از حد و نام
۱۹۷	۸. اخلاقیات از حد و نام
۱۹۸	۹. اخلاقیات از حد و نام
۲۰۰	۱۰. اخلاقیات از حد و نام
۲۰۱	۱۱. اخلاقیات از حد و نام
۲۰۳	۱۲. اخلاقیات از حد و نام
۲۰۸	۱۳. اخلاقیات از حد و نام
۲۱۰	۱۴. اخلاقیات از حد و نام
۲۱۳	۱۵. اخلاقیات از حد و نام
۲۱۸	۱۶. اخلاقیات از حد و نام
۲۲۱	۱۷. اخلاقیات از حد و نام
۲۲۳	۱۸. اخلاقیات از حد و نام
۲۲۵	۱۹. اخلاقیات از حد و نام
۲۲۸	۲۰. اخلاقیات از حد و نام
۲۳۱	۲۱. اخلاقیات از حد و نام
۲۳۴	۲۲. اخلاقیات از حد و نام
۲۳۸	۲۳. اخلاقیات از حد و نام
۲۴۲	۲۴. اخلاقیات از حد و نام
۲۴۶	۲۵. اخلاقیات از حد و نام

دنيا و زهدورزی ۲۴۸

بی‌اعتنایی به دنیا در زیارتنامه‌ها ۲۵۰

فصل هشتم: پیام‌های اخلاقی - تربیتی زیارت و زیارتنامه‌ها

مقدمه ۲۵۵

۱. حسن ظن ۲۵۶

اقسام حسن ظن ۲۵۶

الف) حسن ظن به بند انسان ۲۵۷

ب) حسن ظن به اعدا و دشمنان ۲۵۷

زیارت و حسن ظن به خدا ۲۵۸

۲. توجه به لزوم خودسازی و تریح نفس ۲۵۸

زیارت و تهذیب نفس ۲۶۰

۳. بنا گذاشتن بر بخشوده شدن خطاهای گذشته، آغاز به عمل برای آینده ۲۶۱

۴. کوشش و تلاش در راه خدا ۲۶۳

۵. آرامش فقط در سایه ارتباط با خدا و اولیای دین ۲۶۵

۶. اهل بیت علیهم‌السلام واسطه میان خلق و خالق ۲۶۹

۷. محبت اهل بیت علیهم‌السلام و پذیرش ولایت ایشان، تنها راه نجات ۲۷۱

زیارت، حقیقتی دوسویه ۲۷۴

۸. امامان معصوم علیهم‌السلام ناظر اعمال انسان ۲۷۶

۹. اهل بیت، الگوی کامل انسان‌ها ۲۷۹

۱۰. همدردی با اولیا و تسلیت به ایشان ۲۸۲

کتابنامه ۲۸۷

دیباچه

بی تردید انسان با خواندن زیارتنامه‌های مأثور امامان معصوم (ع)، شیوه سخن گفتن با پروردگار عالم را در حضور الهی خدا و با واسطه او می‌آموزد. این زیارتنامه‌ها، گنجینه از معارف ناب اعتقادی، اخلاقی و عرفانی است که در غیر آنها یافت نمی‌شود؛ مانند آنچه در زیارت شریف جامعه کبیره از بین شریف امام علی (ع) به ما رسیده است. در زیارتنامه‌های امامان معصوم (ع)، محور الهی وجود دارد که در بیشتر زیارتنامه‌ها مشترک است. البته محورهایی نیز وجود دارد که مخصوص زیارتگاه و امام خاصی می‌باشد. محقق ارجمند جناب آقای امجدی حیدری، این محورها و مفاهیم الهی را در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوایی زیارتنامه‌ها: شناسایی و ارزیابی خرافاتی - تربیتی تبیین کرده و نتیجه آن را پیش‌روی علاقه‌مندان به مکتب اهل بیت (ع) قرار داده است. ضمن تشکر از زحمات ایشان، امیدواریم خوانندگان عزیز به ویژه اهل بیت عصمت و طهارت (ع)، با مطالعه آن، با معرفت بیشتری به زیارت امامان معصوم (ع) مشرف شوند.

پژوهشکده حج و زیارت

گروه خرافات و سحر

مقدمه

اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که بندگان خاص خداوندند، در نظام آفرینش، جایگاه ویژه‌ای دارند. آن بزرگواران، با برخورداری از مناصبی از قبیل ولایت تکوینی و تشریعی، وساطت در فیض الهی و جمعیت علمی، محل رجوع و تمسک همه بندگان و بلکه همه مخلوقات اند و اصول و درگاه خداوند، تنها از مسیر اهل بیت علیهم السلام میسر است؛ چنان که در زیارت جامع کبیره می‌خوانیم: «مَنْ اعْتَصَمَ بِكُمْ فَقَدْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ... مَنْ أَنَاكُمْ نَجَا وَمَنْ لَمْ يَأْتِكُمْ هَلَكَ»^۱.

از این رو خداوند، دوستی با آنان را از واجبات شمرده و آن را مزد رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به حساب می‌آورد و می‌فرماید: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ جُزْءًا إِلَّا الْوُدَّةَ فِي الْقُرْبَى»^۲. همان‌طور که گفتیم یکی از ویژگی‌های اهل بیت علیهم السلام، مرجعیت علمی ایشان است. آن بزرگواران با اتصال به علم بی‌پایان خداوند، می‌توانند جویندگان حقیقی و معرفت را سیراب سازند و مسیر صحیح بندگی را به همگان بنمایانند. امام صادق علیه السلام درباره آیه «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ»^۳ فرمودند: «نَحْنُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ وَنَحْنُ

۱. من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۶۱۳. «کسی که جنگ به دامان (پاک) شما زند، به ذیل عنایت خدا جنگ زده...

هر کس به سوی شما آمد، نجات یافت و آن که به سوی شما نیامد، هلاک شد».

۲. «بگو من هیچ پاداشی از شما بر رسالتم درخواست نمی‌کنم جز دوست داشتن نزدیکانم (اهل بیت)» (شوری: ۲۳)

۳. «تفسیر آنها را جز خدا و راسخان در علم، نمی‌دانند» (آل عمران: ۷)

تَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ^۱؛ «ما را سخنان در علم هستیم و ما تفسیر آیات قرآن را می‌دانیم».

از این رو لازم است محققان علوم دینی کنار مراجعه به قرآن کریم، با بهره‌گیری از سخنان اهل بیت (علیهم‌السلام)، علوم دینی را در زمینه‌های گوناگون به پیش برند و معارف بلند اهل بیت (علیهم‌السلام) را در جامعه گسترش دهند. در زیارت جامعه کبیره می‌خوانیم:

كَلَامُكُمْ نُورٌ وَ أَمْرُكُمْ رُشْدٌ وَ وَصِيَّتُكُمْ التَّقْوَى وَ فِعْلُكُمْ الْخَيْرُ وَ عَادَتُكُمْ الْإِحْسَانُ وَ سَجِيَّتُكُمْ الْكَرَمُ وَ شَانُكُمْ الْحَقُّ وَ الصَّدَقُ وَ الرَّفْقُ وَ قَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَ حَتْمٌ وَ رَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَ حِلْمٌ وَ حَزْمٌ إِنْ دُكِرَ الْخَيْرُ كُنْتُمْ أَوَّلَهُ وَ أَصْلَهُ وَ فَرَعَهُ وَ مَعْدِنَهُ وَ مَأْوَاهُ وَ مُنْتَهَاهُ.^۲

از سری دیگر، یکی از شیوه‌های مهم ابراز علاقه و محبت به اهل بیت (علیهم‌السلام)، زیارت ایشان است. هر چند آن‌ها بر گواران، به جز حضرت ولی عصر (علیه‌السلام)، اکنون در قید حیات ظاهری نیستند، ولی اهل بیت (علیهم‌السلام) مطابق روایات، زیارت مراقد مطهر ایشان، همچون زیارت آنان در زمان حیات شریک‌شمار است؛ چنان‌که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «مَنْ رَآنِي بَعْدَ وَفَاتِي كَانَ كَمَنْ رَآنِي فِي حَيَاتِي وَ كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا يَسْفَعُنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ».^۳

گفتنی است هر چند زیارت مرقد مطهر اهل بیت (علیهم‌السلام)، با هر کلام و بیانی صحیح است، اما برای زیارت ایشان، زیارتنامه‌های بسیاری به دست ما رسیده است که آکنده از معارف ناب و بلند دینی و الهی می‌باشد. این زیارتنامه‌ها، به‌وسیله بسیار با ارزش اعتقادی، اخلاقی و عبادی به حساب می‌آید که در اختیار ما شیعیان قرار دارد و مطالعه و بررسی آنها می‌تواند ضمن افزایش معرفت به اهل بیت (علیهم‌السلام)، معارف الهی دیگری را نیز در اختیار جویندگان آن قرار دهد.

از این رو، در این نوشتار سعی داریم با تحلیل زیارتنامه‌ها، با رویکردی اخلاقی -

۱. الکافی، ج ۱، ص ۳۱۳.

۲. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۱۶.

۳. کامل الزیارات، ص ۱۳.

تربیتی، قطره‌ای از دریای بی‌کران معارف دینی را که در زیارتنامه‌های پیشوایان دین آمده است، جست‌وجو و بررسی نماییم. امید است این اثر، مورد رضایت خداوند و مورد قبول آن بزرگواران علیهم‌السلام قرار گیرد.

www.ketab.ir